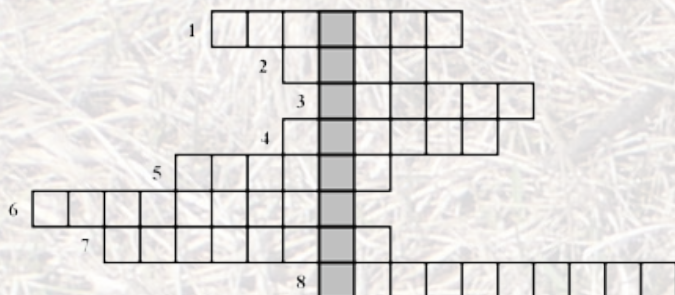

KRÍŽOVKA

V jednotlivých riadkoch doplňte rodové názvy rastlín, ktorých opis a fotografie sa nachádzajú na tejto dvojstrane. Tajničku tvorí rodový názov jednej z rastlín. Ak nám do konca júla zašlete na našu e-mailovú adresu sutaz@mladyvedec.sk alebo poštou znenie tajničky a názvy jednotlivých rastlín, zaradíme vás do žrebovania o ceny – tričká a perá Mladý vedec.

1. Trváca bylina, kvitne v máji až v októbri. Listy má končisté, na okraji hrubo pílkovité. Kvety sú drobné, zelenkavé, zoskupené do jahňadovitých zložených strapcov. Celú rastlinu pokrývajú pŕhlivé chlípky, preto listy aj vňať zbierame v rukaviaciach. Rastie hojne od nížin až po alpínsky vegetačný stupeň, najmä v blízkosti ľudských sídlisk a vo vlhkých lesoch. Ľudovo sa používa celá rastlina, a to ako depuratívum, metabolikum, hemostatikum, antireumatikum (šľahanie čerstvou vňaťou) a kozmetikum (proti vypadávaniu vlasov a tvorbe lupín). Mladé rastliny sa môžu používať ako šalát. Zaradíme ju do čeľade žihľavovité (*Urticaceae*).

2. Ker vysoký 1 – 3 m, niekedy stromčekovitý, pokrytý drevitými ostňami. U nás sa vyskytuje hojne na medziach, pastvinách, krovinatých stráňach a na okrajoch lesov. Listy sú striedavé, nepárno perovito zložené, na okraji pílkovité. Kvety pravidelné, päťpočetné, majú päť voľných kališných lístkov a päť voľných korunných lupienkov ružovej alebo bielej farby. Majú veľa tyčíniek a jeden piestik. Zbierajú sa plody – šípky, ktoré obsahujú veľké množstvo vitamínu C. Po usušení sa z nich robí odvar. Používa sa pri chorobách z nachladnutia, pri jarnej únave, pri infekcii močových ciest. Patrí do čeľade ružovité (*Rosaceae*).

3. Patrí k trvácim bylinám. Byľ je asi 30 cm vysoká, listy dlhostopkaté, celistvookrajové, nepárno perovito zložené, elipsovitého tvaru. Drobné žlté kvety sú zoskupené do súkvetia hlávka. Plod je jednosemenný až dvojsemenný struk. Rastie hojne na trávnatých stráňach a na suchých lúčach od nížin až vysoko do hôr. V horských krajoch sa pestuje na poliach ako krmovina pod menom „žltá ďatelina“. Zbierajú sa kvetné hlávky bez podporných listov. Pôsobí ako dermatikum, diuretikum, depuratívum a metabolikum. Používa sa na dezinfekciu a vymývanie rán i na kloktanie pri zápale mandlí. Zaradíme ju do čeľade bôbovité (*Fabaceae*).

4. Patrí k prvým jarným bylinám. Z podzemku vyrastá šupinatá stonka – stvol, na ktorej vyrastá zdanlivo jeden žltý kvet, v skutočnosti je to však súkvetie úbor. V strede sú rúrkovité a po obvode jazykovité kvety. Plody sú páperisté nažky. Až po odkvitnutí kvetov vyrastajú listy, ktoré sú veľké, stopkaté, srdcovito okrúhlasté, zubaté, bielo plstnaté. Rastie hojne na vlhkých hlinitých stráňach, pri brehoch poto-

kov, v priekopách i pri cestách. V marci a v apríli sa zbierajú kvety bez stopiek, v júni a v júli listy so stopkami. Ich účinok je najmä odhlieňovací. Používajú sa proti kašľu, pri astme a pri zápale priedušiek. Zaraďujeme ju do čeľade astrovité (Asteraceae).

5. Trvác bylina, vysoká 15 – 30 cm. V zemi má podzemok a vretenovitý, dužinatý koreň, ktorý po poranení roní biele mlieko (podobne ako celá rastlina). Stonka je dutá, bezlistá – stvol. Listy vyrastajú v prízemnej ružici, z oboch strán sú pomerne hlboko vykrajované. Stvol je zakončený veľkým žltým úborom, ktorý je tvorený samými jazykovitými kvetmi. Po odkvitnutí sa menia na plod – páperisté nažky s chocholcom, ktoré po dozretí vytvárajú „páperisté gule“. Kvitne celú jar a často ešte raz v jeseni. Zbiera sa celá rastlina, má zľčopudné a močopudné účinky a zastavuje krvácanie. Listy obsahujú veľa vitamínu C, mladé sa môžu konzumovať vo forme šalátu. Sušený koreň sa používa pri výrobe kávovej náhrady. Zaraďujeme ju do čeľade astrovité (Asteraceae).

6. Trvác bylina, dorastá do výšky 30 – 60 cm. Byľ je priama, rozkonárená, ochlpená. Listy sú protistojné, stopkaté, vajcovité. Kvety sú drobné, ružovej až fialovej farby, príjemnej korenistej vône. Tvoria paprasleny, zoskupené do hlávok, ktoré vytvárajú metlinu vidlíc. Plody sú štyri tvrdky. Rastie na okrajoch lesov, zväčša na suchších miestach, obľubuje vápenité pôdy s dostatkom živín. Niekde sa pestuje, a to zo semien alebo delením starých trsov. Zbiera sa kvitnúca vňať, ktorá sa odrezáva, viaže do zväzočkov a rýchlo suší. Má odhlieňovacie účinky – používa sa pri zápaloch dýchacích ciest, ako kloktadlo i na inhaláciu. Podporuje trávenie. Má priaznivý vplyv na psychiku – pôsobí antidepresívne, upokojuje a zlepšuje náladu. Využitie má i v kozmetike (mydlárstvo) a v potravinárstve – u nás sa používa ako korenie v kuchyni pod obchodným názvom oregano. Zaraďujeme ju do čeľade hluchavkovité (Lamiaceae).

7. Trvác, poliehavá bylina, dlhá 10 až 40 cm. Listy sú stopkaté, spodné obličkovité, vyššie okrúhle srdcovité, hrubo vrúbkované. Kvety sú zoskupené po niekoľkých, sedia v pazuchách listov. Majú päťzubý kalich a pyskovitú korunu modrofialovej farby. Rastie hojne po celej Európe, v kroví, v lesoch, pozdĺž ciest. Zbiera sa vňať – v čase plného rozkvetu, od apríla do júla. Vnútorne sa používa pri zápaloch dýchacích ciest, pri kašli a pri zahlienení. Tiež sa používa ako kloktadlo pri zápaloch ústnej dutiny. Zaraďujeme ju do čeľade hluchavkovité (Lamiaceae).

8. Trvác bylina vysoká 15 – 25 cm. Má tenký plazivý a rozkonárený podzemok, z ktorého každý rok vyrastajú dva veľké elipsovité listy s dlhými stopkami a kvetonný stvol, ktorý je kratší ako listy. Kvety majú bielu farbu, sú ovisnuté, zvončekovitého tvaru, usporiadané do 5 – 8 početných jednostranných strapcov. Kvitne v máji a v júni. Plody sú červené bobule s modrými semenami. Rozšírená je takmer po celej Európe, hrozí jej však vyhuby, preto je zákonom chránená. Často sa pestuje aj v záhradkách.

Predmetom zberu je vňať, ktorá obsahuje 17 kardenolidových heterozidov, z ktorých sa najčastejšie využíva konvalatoxín. Používa sa ako zložka kardiotoník, diuretik a iných prípravkov vo farmaceutickom priemysle, avšak jej použitie v ľudovom liečiteľstve je neprípustné. Celá rastlina obsahuje veľmi prudké jedy, ktoré sa dostanú z natrihanej kyticky aj do vody vo váze. Preto ich nikdy netreba dávať do pohárov, z ktorých sa pije. Kvety sa používajú aj vo voňavkárstve pri výrobe parfumov. Zaraďujeme ju do čeľade ľaliovité (Liliaceae).

Danica Božová
Foto: Vladimír Boža